

TÜRK DEVLETLERİ TEŞKİLATI'NIN AVRASYA'DA ARTAN ÖNEMİ: EKONOMİ POLİTİK AÇIDAN BİR DEĞERLENDİRME

THE INCREASING IMPORTANCE OF THE ORGANIZATION OF TURKISH STATES IN EURASIA: AN EVALUATION FROM A POLITICAL ECONOMY PERSPECTIVE

Ramazan ASLAN*

Öz

Türk devletleri arasındaki iş birliğine yönelik çalışmalar otuz yılı aşkın süredir devam etmektedir. Bu sürecin önemli bir dönüm noktası olarak bilinen ve 2009'da imzalanan Nahçıvan Anlaşması ile Türk Dili Konuşan Ülkeler Konseyi kurulmuştur. Süreç içinde 2021'de Türk Devletleri Teşkilatı adını alan ve Türk devletleri arasında ortak tarih, dil, din birlikteliği ekseninde, sosyal, siyasi, ekonomik ve toplumsal iş birliğini hedefleyen bu yapı, bölgenin etkin kurumlarından biri haline gelmiştir.

Bu çalışmanın temel argümanı, Türk Devletleri Teşkilatı (TDT)'nin Türkiye, Kafkasya ve Türkistan coğrafyalarını kapsayan geniş bir perspektifte, sahip olduğu ekonomik, siyasi ve jeopolitik potansiyel ile Avrasya'da yeni bir güç merkezi oluşturmasıdır. Gittikçe güçlenen bu potansiyelin rasyonel kullanımı sayesinde söz konusu teşkilat bölgesel ve küresel dengeleri etkileyebilecek bir aktör olarak kendini tanıtmaktadır. Reel politik bağlamda TDT, bölgesel iş birliği ve ortak stratejik politikalar geliştirerek bölgedeki ekonomik ve siyasi riskleri azaltmakla birlikte küresel güç dengeleri arasında da etkin bir konuma sahip olacaktır.

Bu amaçla çalışma, Türk Devletleri Teşkilatı Avrasya jeopolitik alanında istikrarlı bir kalkınmayı nasıl temin edecektir? Bu kurum küresel ticaret, enerji piyasaları ve güvenlik politikalarında nasıl bir rol oynayacaktır? Uluslararası sistemde yaşanan yoğun değişim ve dönüşümler ortamında üye devletler arasında ortak ekonomik ve dış siyaset zeminini oluşturmada TDT nasıl bir rol üstlenmektedir? soruları bağlamında, TDT'nin mevcut ve potansiyel etkilerini ekonomi politik perspektiften değerlendirerek, teşkilatın Avrasya'daki yükselen rolünü analiz etmeyi hedeflemektedir.

Küresel istikrara yönelik tehditlerin arttığı mevcut ortamda, TDT'nin jeopolitik öneminin farkına vararak, iş birliği imkanlarını geliştirmesi, üyeleri arasında mevcut sorunları çözerek, ortak dış politika ve ekonomik birlik için uygun zemine ulaşması halinde, bir taraftan Avrasya'da ekonomik ve siyasi riskleri azaltmaya katkı sunarken, diğer taraftan yeniden şekillenen küresel güç dengesinde yerini alacaktır.

Anahtar Kelimeler: Türk Devletleri Teşkilatı, ekonomi politik, Avrasya, enerji, ulaştırma koridorları

* Dr., Ankara / Türkiye, rmzaslann@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5182-7735

Abstract

The subject of cooperation between Turkish states has been the focus of academic study for more than three decades. Recognized as a significant turning point in this process, the Council of Turkic Speaking Countries (CTSC) was established in 2009 with the signing of the Nakhchivan Agreement. This body, initially established as the Council of Turkic Speaking Countries and later renamed as the Organization of Turkish States in 2021, has emerged as a prominent institution in the region, focusing on fostering social, political, economic, and societal cooperation among Turkish states, underpinned by shared historical, linguistic, and religious affinities.

The central argument of this study is that the Organization of Turkish States (OTS) is establishing a new power centre in Eurasia, with its economic, political and geopolitical potential. This is analyzed within a broad perspective encompassing Turkey, the Caucasus and Central Asia. By strategically leveraging its growing influence, the organization positions itself as a key actor capable of shaping regional and global balances. In the context of realpolitik, OTS will reduce economic and political risks in the region by developing regional cooperation and common strategic policies, and will also have an active position among the global balance of power.

The purpose of this study is to analyse how the Organization of Turkish States will contribute to stable development in the Eurasian geopolitical sphere and what role it will play in global trade, energy markets and security policies. The role of OTS in establishing a unified economic and foreign policy framework among member states in the context of intense changes and transformations in the international system is also of interest. In addressing these questions, the objective is to analyse the organization's growing influence in Eurasia by evaluating the current and potential effects of OTS from a political economy perspective.

In the contemporary context, characterised by an escalating array of threats to global stability, the realisation of OTS's geo-political significance, the cultivation of cooperative opportunities, the resolution of existing challenges among its constituents, and the establishment of a conducive foundation for a unified foreign policy and economic union, is poised to play a pivotal role in mitigating economic and political vulnerabilities in Eurasia. Concurrently, it is anticipated that OTS will assume a more prominent role in the reconfigured global balance of power.

Keywords: Organization of Turkish States, political economy, Eurasia, energy, transportation corridors

Giriş

Tarihin her döneminde kontrol altına alınmaya çalışılan ve küresel hakimiyetin sağlanması için kilit bölge sayılan Avrasya, günümüzde de küresel güçlerin rekabet sahası olmakta ve kazanılması gereken bir bölge olarak değerlendirilmektedir. Bugün dünyada Türk devleti veya Türk Cumhuriyeti olarak tasnif edilen yedi devlet vardır. Bu devletlerden beşi Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla bağımsız cumhuriyet haline gelmiş olan devletlerdir. Diğer ikisi Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'dir.¹ Bu ülkelerin tamamı bir arada Avrasya coğrafyasının önemli bir kesitini teşkil etmektedir. Bilindiği gibi, Avrasya, Soğuk Savaş dönemini SSCB'nin siyasi ve ekonomik etkinliği altında geçirmiştir. SSCB'nin dağılmasının uluslararası sistemde köklü değişimler meydana getirmesi, Avrasya jeopolitiği açısından da

1 Yalçın Sarıkaya, "30 Yılın Ardından Türk Devletlerine Yeniden Bakmak", *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 494.

önemli gelişmeler yaşanmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş döneminin sona ermesiyle geçilen yeni dönemde Türkistan ve Kafkasya’da yeni devletler ve güç merkezleri oluşurken, yeni tehdit/riskler de ortaya çıkmıştır. Bu çerçevede bağımsızlıklarını kazanan Türkistan Türk Devletleri Avrasya’nın merkezini oluştururken, Avrasya ise küresel rekabet bakımından yoğun bir dönüşüm yaşamaktadır.

Söz konusu rekabet çerçevesinde ABD, Rusya Federasyonu ve Çin gibi küresel güçler ile diğer bazı bölgesel güçler Avrasya’da etkin olmaya çalışmakta ve Türkistan Cumhuriyetleri ekonomik ve siyasi olarak kazanmaya çabalamaktadırlar. Zira başta ABD, küresel hegemonyanın anahtarının Avrasya’daki üstünlüğe bağlı olduğunu düşünmektedir.

TDT, batıda AB’ye, kuzeyde RF’ye, doğuda Çin’e, güneyde Orta Doğu’ya komşu olup, Kuzey Afrika’ya jeopolitik yakınlığı, Akdeniz’e ve deniz yollarına erişimi bulunmaktadır. TDT, sahip olduğu konum itibarıyla, dünya genelindeki istikrarsızlık kaynağı ülkelere komşu, bazı istikrarsızlık kaynağı bölgelerin de etki alanında kalması nedeniyle, söz konusu bölgelere karşı tampon görevi görerek, istikrarsızlığın küresel yayılmasına engel teşkil etmektedir.

Temel amacı ortak değerler üzerinde birlikte hareket etmek olan ve süreç içinde iş birliği alanları her geçen gün artan TDT üyesi ülkeler, siyasetten, ekonomiye, dış politikadan güvenliğe kadar pek çok alanda ortak hareketle Avrasya jeopolitiğinin en önemli merkezi haline gelmeyi amaçlamaktadır. TDT üyesi ülkelerin gerek coğrafi konumları nedeniyle ulaşım ve enerji nakil hatlarını kontrol etmeleri, gerekse sahip oldukları enerji ve maden kaynakları çerçevesinde, bölge ve dünyayı kontrol etmek isteyen küresel güçlerin ilişkilerini artırmak isteyecekleri düşünülmektedir.

Bu çerçevede çalışma, TDT’nin mevcut hedefine ne kadar yakın olduğunun ortaya konulabilmesi amacıyla, ekonomik ve jeopolitik güç ve özelliklerinin güncel durumunu ortaya koyarak, önümüzdeki süreçte, küresel sistemde vazgeçilmez bir aktör ve küresel hegemon gücün belirleyicisi olabilme ihtimalini değerlendirmeyi amaçlamaktadır.

Bu amaçla çalışmada, TDT üyesi ülkelerin ayrı ayrı sahip oldukları ekonomik ve siyasi imkanları ve bu imkanların kolektif olarak bir araya gelmesi ile oluşacak sinerjinin önemi vurgulanmaya çalışılacaktır. Bu kapsamda, Dünya Bankası veri tabanından alınan TDT üyesi ülkelerin 2010-2023 dönemi GSYİH rakamları ve büyüme oranları, dış ticaret yapıları, kişi başına düşen milli gelir (KBMG) ve doğrudan yabancı sermaye yatırım miktarları (DYY) temin edilerek, betimsel analizlerle incelenmiş ve ekonomik imkân ve potansiyelleri ortaya konulmuştur. İlave olarak siyasi, coğrafi, askeri ve güvenlik boyutu da ele alınarak, bölgesel ve küresel önemi ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın ilk bölümünde Avrasya’nın tanımı yapılarak, önemi belirtilmiş, TDT’nin kuruluşu, yapısı ve mevcut durumu kısaca ortaya konulmuştur. İkinci bölümde TDT üyesi ülkelerin ekonomik yapıları, mevcut durumları ve potansiyelleri izah edilmiştir. Üçüncü bölümde

ise ekonomi ile bağlantılı olarak enerji ve ulaştırma koridorlarından bahsedilerek, bölgenin güvenlik durumu açıklanmış ve TDT'nin bölgesel ve küresel önemi vurgulanmıştır.

Avrasya ve Önemi

Bir ülkenin sahip olduğu coğrafi konum ve nitelikleri çerçevesinde, jeopolitik bakımdan güçlü olup olmadığı değerlendirilir. Zengin doğal kaynakların varlığı, denizlere kıyısı olması, ulaşım koridorlarına sahip olması, iklimi ve coğrafi şekilleri ve uluslararası geçiş koridorlarına sahip olması bir ülkeyi siyasi, ekonomik ve kültürel açıdan etkili bir güç haline getirir. Ancak bu noktada önemli olan ilgili ülkenin bu özelliklerinin farkında olması ve akılcı bir şekilde kullanabilmesidir.²

Avrasya coğrafi bir alanı belirtmenin ötesinde siyasi, ekonomik ve stratejik unsurları bünyesinde barındıran çok geniş bir jeopolitik ve jeostratejik alanı tanımlamaktadır. Küresel rekabetin her geçen gün arttığı günümüzde, Avrasya'da güçlü olmak için çeşitli iş birlikleri kurulmaktadır. Özellikle Soğuk Savaş sonrasında oluşan güç boşluğu, Avrasya'nın önemini bir kez daha ortaya koymuş ve küresel liderlik için bölgede rekabet hızlanmıştır. Avrasya'ya hâkim olan güç, enerji kaynakları ve ulaşım koridorlarına da hükmedeceği için ekonomik gücünü ve küresel hegemonyasını ilan etmiş olacaktır.

TDT'nin merkezini oluşturan Avrasya'yı, küresel rekabetin en yoğun yaşandığı alan olarak tanımlayabiliriz. Mackinder'in Kara Hakimiyet Teorisi'nde Avrasya Kalpgah olarak tanımlanmış ve küresel olarak güç merkezi olabilecek bir bölge olarak belirtilmiştir. Öte yandan Avrasya, Spykman'ın Kenar Kuşak Teorisi'nde de yine merkezi bir rol oynamaktadır.³ Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle SSCB'nin kontrolünden çıkan Avrasya, Brzezinski tarafından ise süper güç rekabetinin yaşandığı bir satranç tahtası olarak tanımlanmış ve ABD'nin küresel hegemonyasına devam etmesinin anahtarının Avrasya'daki üstünlüğüne bağlı olacağı ifade edilmiştir.⁴ Amerikan *Time* dergisinde 1999 yayınlanan bir yazıda, Avrasya'nın enerji kaynakları ve madenlerinin insanlığın ihtiyaçlarına cevap verecek boyutta olmasına vurgu yapılarak, Avrasya'ya hâkim olan gücün, söz konusu zenginliklerle birlikte, dünyanın hegemon gücü haline gelebileceği ileri sürülmüştür.⁵

Avrasya'ya TDT üyeleri açısından bakıldığında, Türkistan Türk Cumhuriyetlerinin SSCB'nin dağılmasının ardından bağımsızlıklarını kazanmış oldukları ve nihai amaçlarının bağımsızlıklarını ve egemenliklerini koruma güdüsüyle hareket etmek olduğu görülmektedir. Söz konusu TDT

2 Hulusi Ekber Kaya, "Kara Hakimiyet Teorisi ve Avrasya'nın Artan Jeopolitik Önemi", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), s. 44.

3 Mehmet Seyfettin Erol, "Avrasya'nın Değişen Jeopolitiğinde Türk Dünyası ve Türkiye: Nasıl Bir Gelecek?", *TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 2018, s. 328.

4 Zbigniew Brzezinski, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostategic Imperatives*. Basic Books New York 1997, s. 30.

5 Anıl Çeçen, "ABD. Süper Güç Olarak Kalabilir mi?", *Avrasya Dosyası* (ABD Özel), VI/2, (2000), s. 233-251.

üyeleri bu amaçla hareket ederken, küresel güçlerin ise rekabetleri bağlamında bölgeye nüfuz etme ve bölge üzerindeki amaçlarını gerçekleştirme gayretlerine şahit olunmaktadır.

Küresel güçler açısından bakıldığında ise, ABD'nin Soğuk Savaş sonrası yaşanan boşlukta bölgeye etki etme fırsatı yakaladığı, TDT üyesi ülkelerde etkinliğini artırarak, zengin enerji ve maden kaynaklarından istifade etme ve küresel rekabette ABD'yi zorlayan Çin'i baskılama imkanları elde etmeyi planladığı anlaşılmaktadır. RF, bölgeyi kendi nüfuz alanında görmekte ve Soğuk Savaş öncesi etki alanına tekrar dönmek istemekte ve hatta bu durumun aksine hareket eden ülkeleri de güvenliğine tehdit olarak algılamaktadır. RF'nin TDT üyesi ülkeler üzerinden ekonomik çıkar da elde etmek istemekte ve petrol ve doğalgaz başta olmak üzere uranyum gibi başkaca stratejik madenler ile enerji nakil hatları ve ulaşım koridorlarını kontrol edebilmek ve Batı'ya enerji nakli konusunda saf dışı kalmayı engellemek için TDT coğrafyasında nüfuz sahibi olması gerektiğini düşünmektedir. Çin ise her geçen gün büyüyen ekonomisinin ihtiyaçları bağlamında TDT'ye ihtiyaç duymakta, bir yandan enerji arz güvenliği ve ulaştırma koridorları diğer tarafta ise ekonomik pazar olarak TDT'ye önem atfetmektedir. Bu kapsamda Çin'in en büyük ekonomik hamlesi olarak değerlendirilebilecek BKBY girişimi de Avrasya'nın önemine vurgu yapmaktadır.⁶

TDT'nin Kuruluşu, Yapısı ve Mevcut Durumu

SSCB'nin dağılması bir yanda Soğuk Savaş'ın sona ermesine yol açarken, diğer tarafta ise bünyesinde barındırdığı milletlerin bağımsızlıklarına kavuşmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda tüm Sovyet coğrafyasında büyük değişimler yaşanmıştır.⁷ Uzun yıllar SSCB bünyesinde varlığına devam eden Türk devletleri, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bağımsızlık sonrası zorlu bir süreç geçiren söz konusu ülkeler, 1990'lı yıllarını siyasi ve ekonomik toparlanma ile geçirmişler, bu dönemde Türkiye'nin Türkistan Türk devletleri ile irtibat kurma çabaları ekonomik ve siyasi iş birliklerinden çok kültürel kodlar üzerinden yürütülmeye gayret edilmiştir. 2009 ve sonrası yıllardan itibaren hem siyasi ve ekonomik hem de toplumsal alanda daha istikrarlı bir sürece girmişlerdir. Süreç içinde Türk devletleri de küresel yapıda yerini alabilmek amacıyla ekonomik ve siyasi değişik ittifaklar içinde yer almaya gayret etmişlerdir.

Türk devletleri arasındaki ilişkiler 1992'de Ankara Bildirisi ile başlamış ve "Türk dili konuşan ülkeler" arasında iş birliği olanakları görüşülmüştür. Devlet Başkanları seviyesinde yapılan görüşmeler aralıklarla 2009'a kadar devam etmiştir. Nihayet çalışmalar sonuç vermiş ve 2009'da Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan ve Kırgızistan tarafından imzalanan Nahçıvan Anlaşması ile

6 Filiz Kutluay Tutar, Meram Tatlı, "Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya ve Enerji Politikaları", *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, 15/15, s. 100-105.

7 Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa ülkelerinde değişim süreci konusunda bk. Alesker Aleskerov, *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Genel Kamu Hukuku, Ankara 2007.

Türk Dili Konuşan Ülkeler İşbirliği Konseyi (Türk Konseyi) ihdas edilmiştir. Bu tarihten itibaren faaliyetlerini yoğun bir şekilde devam ettiren teşkilatla ilgili birkaç önemli gelişme yaşanmıştır. Bu gelişmelerden birisi Özbekistan'ın teşkilata üye olmasıdır. Ekim 2019'da Bakü'de gerçekleştirilen 7. Zirve'de Özbekistan Teşkilata tam üye olarak kabul edilmiştir.⁸ Macaristan Eylül 2018'de Kırgızistan'ın Çolpan-Ata şehrinde düzenlenen 6. Zirve sırasında, Türkmenistan Kasım 2021'de İstanbul'da düzenlenen 8. Zirvede, KKTC Semerkant'ta düzenlenen 9. Zirvede gözlemci statüsüyle teşkilat bünyesinde yer almıştır.⁹ 2020 yılında yaşanan II. Karabağ Savaşı¹⁰ ve akabinde Türkiye'nin öncülüğünde yürütülen yoğun diplomasi sayesinde teşkilatla TDT ile ilgili önemli gelişmeler yaşanmıştır. II. Karabağ Savaşı'nın başladığı sırada tarafsız tutum sergileyen, sorunun barışçıl yollardan çözümünü dile getiren Türk Cumhuriyetlerinin bu yetersiz tutumu Türk Konseyi tarafından telafi edilmiştir.¹¹ Bir başka önemli gelişme ise 2021'de İstanbul'da yapılan 8. Zirve'de isim değişikliğine gidilmesi olmuştur. Bu tarihten itibaren konseyin Türk Devletleri Teşkilatı adı altında faaliyetine devam etmesine karar verilmiştir.¹²

TDT'nin temel amacı ortak tarih, dil, din ve kültür birlikteliğinden hareketle, üye Türk devletleri arasında kapsamlı iş birliğini teşvik etmek olarak belirlenmiş olup, bu doğrultuda siyaset, dış politika, ekonomi, teknoloji, göç, ulaştırma, eğitim, tarım, kültür vb. olmak üzere 31 konuda iş birliği alanı belirlenmiştir.¹³

Türkiye, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan'ın asil üye, Türkmenistan, Macaristan, KKTC ve Ekonomik İş birliği Teşkilatı'nın gözlemci üye olduğu DDT'nin, DSÖ, İİT, AGİT, UNDP gibi 12 uluslararası kuruluş ile de iş birliği bulunmaktadır.¹⁴

TDT'nin ana organları Devlet Başkanları Konseyi, Dışişleri Bakanları Konseyi, Aksakallar Konseyi, Kıdemli Memurlar Konseyi ve Sekreteryaya şeklinde yapılanmıştır. Teşkilatın ana karar organı dönem başkanlığı ise üyeler arasında sırasıyla üstlenilmekte olan Devlet Başkanları Konseyidir. Teşkilatın faaliyetleri ise Sekreteryaya tarafından koordine edilmektedir. Aksakallar Konseyi ise danışma/istişare organıdır. Bunun yanında Uluslararası Türk Kültürü Teşkilatı (TÜRKSÖY), Türk Dili Konuşan Ülkeler Parlamenter Asamblesi (TÜRKPAA), Uluslararası

8 Özbekistan'ın Devlet Başkanı İslam Kerimov ömrünün sonuna kadar kurumsal olarak Türk Dünyası ve ayrıca Türkiye'den uzak durmuştur. 2016 yılında Şevket Mirziyayev'in iktidara gelmesinin ardından iç ve dış politikada ciddi revizyonlar yapılmıştır. Bk. Ali Asker, "Özbekistan Cumhuriyeti: Dış Siyasette Yön Arayışları ve Dönüşüm Eğilimleri (1991-2021)", *Modern Dünyada Türk Cumhuriyetleri*, ed. Baybarshan Ali Kazancı, Nobel Yayınları, Ankara 2023, s. 189-210; Ömer Faruk Kocatepe, "Özbekistan'ın Yenilikçi Yol Haritası: Mirziyoyev Döneminde Dış Politika Değişimi ve Etkileri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 53, (2023), s. 81-106.

9 Türk Devletleri Teşkilatı, <https://www.turkicstates.org>

10 Bu konuda bk. *Karabağ. Dünü, Bugünü, Yarını*, ed. Okan Yeşilot vd., Selenge Yayınları, İstanbul 2021; Ali Asker, Zeynep Gizem Özpınar, "Azerbaycan'ı Zafere Götüren Büyük Taarruz: 44 Günlük Savaşın Anatomisi", *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, X/1, (2021), s. 83-106.

11 Bk. Ali Asker, Sedanur Şeyban, "İkili ve Çok Taraflı İlişkiler Ekseninde Türk Devletlerinin 2020 Karabağ Savaşına İlişkin Tutumu", *2020 Karabağ Savaşı (İlham Aliyev: Karabağ Azerbaycan'dır!)*, ed. Ali Samir Merdan, Nobel Yayınları, Ankara 2021, s.303-324.

12 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

13 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

14 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

Türk Akademisi, Türk Kültür ve Miras Vakfı ile Türk Ticaret ve Sanayi Odası gibi iş birliği mekanizmaların yürütüldüğü yardımcı yapılar da mevcuttur.¹⁵

TDT Sekizinci Zirve Bildirgesinde, Türk devletleri arasında toprak bütünlüğü ve sınırların dokunulmazlığı, üye ülkelerin içişlerine müdahale etmeme ve uluslararası hukuka uygunluk şartları çerçevesinde;¹⁶

- Siyasi, dış politika ve güvenlik konularında iş birliği,
- Ekonomik ve sektörel iş birliği,
- Halklar arası iş birliği,
- Türk dünyasında kurumsal iş birliği,
- Üçüncü taraflarla iş birliği
- hususlarının geliştirilmesi kararları alınmıştır.

Siyasi, dış politika ve güvenlik alanında iş birliği kapsamında üye devletlerin egemenlik haklarını tanıyan, ortak bir dış politikadan ziyade dış ilişkilerde işbirliği; ekonomik ve sektörel işbirliği kapsamında ekonominin yanı sıra ekonomiyi etkileyen ulaşım, sağlık, eğitim vb. yan alanlarda da iş birliği; halklar arası iş birliği kapsamında eğitim, spor, eğlence, medya ve bilgi iş birliği; Türk Dünyasında kurumsal iş birliği kapsamında TÜRKSOY, TÜRKPA, TKMV ve Türk Akademisinin desteklenmesi; üçüncü taraflarla iş birliği kapsamında ise BM başta diğer uluslararası kuruluşlarla iş birliğine vurgu yapılmıştır.¹⁷

TDT, 2023 itibariyle, 175 milyon nüfusu ile dünya nüfusunun %2,18'ini; 4,83 milyon km² yüzölçümü ile dünyanın %3,24'ünü; 1.818 milyar dolar ile küresel GSYİH'nın %1,72'sini; 691 milyar dolar ihracat ile küresel ihracatın % 2,24'ünü; 718 milyar dolar ithalat ile küresel ithalatın %2,37'sini oluşturmakta ve ortalama %4,59 büyüme ortalamasına sahip ekonomik bir yapıyı oluşturmaktadır.¹⁸

Diğer taraftan TDT, batıda AB'ye, kuzeyde RF'ye, doğuda Çin'e, güneyde Orta Doğu'ya komşudur. Ayrıca Kuzey Afrika'ya jeopolitik yakınlığı, Akdeniz'e ve deniz yollarına erişimi bulunmaktadır. Ayrıca TDT birçok uluslararası kuruluş ile de etkileşim halindedir.

TDT, ortak dil, din, tarih ve kültürü paylaşması, ekonomik ve siyasi iş birliğine yakın olmaları, egemenliğin bir üst kurula bırakılmadan kararların ana organda tüm üyelerin katılımı ile alınması nedeniyle, diğer küresel ve bölgesel entegrasyon yapılarından farklıdır.¹⁹ Yapısal olarak bakıldığında ise Kolektif Güvenlik Anlaşması Örgütü (KGAÖ), Şanghay İşbirliği Örgütü

15 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

16 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

17 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler" <https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.10.2024].

18 World Bank, "World Development Indicator", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [Erişim tarihi: 03.10.2024].

19 Yusuf Çınar ve Yılmaz Ulvi Uzun, "Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler", *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 [Özel Sayı], s. 142.

(ŞİÖ) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi bir askeri, AB gibi ekonomik, BDT gibi siyasi bir yapılanma olmadığı, bunun yerine ortak değerler üzerinden iş birliği alanları yaratılmaya çalışıldığı görülmektedir. TDT üyesi devletler, dünyanın kutuplaştığı, savaş ve çatışma senaryolarına her geçen gün yenisinin eklendiği bir ortamda, salt askeri iş birliğinin katkı sağlamayacağını, bilakis zarar vereceğinin farkında olarak hareket etmektedirler.²⁰

TDT üyelerinin uluslararası ekonomik örgüt/yapılarla ilişkileri yoğunlaşmış ve bu yapılarla ilişkiler uluslararası sistemdeki pozisyonlarına göre şekillenmiştir. Bu kapsamda TDT üyesi ülkelerin, özellikle Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan ve Türkmenistan, uluslararası sisteme entegre olma yolunda çabalar sarf etseler de gerek IMF'nin geçmiş başarısızlıkları gerekse RF ile geçmişe dönük patronaj ilişkisi ve dış ticarete elde ettikleri başarılar çerçevesinde Batılı uluslararası kuruluşlarla irtibatla pek de istekli davranmamışlar, daha çok RF ve Çin'e yakın Asya Kalkınma Bankası vb. uluslararası kuruluşlara yakın durmuşlardır. Bu kapsamda Avrasya Ekonomik Birliği ile BKBY girişiminin 2019'da birleştirilme kararı alınması önemli görülmektedir. RF dış politikasının güvenlik temelli olması nedeniyle RF öncülüğünde kurulan ekonomik örgütler Çin olmadan fiilen işlevsiz kalmaktadır. Bu nedenle RF'ye uygulanan yaptırımlar TDT üyelerinin dış ticaretini bir miktar olumsuz etkilemiştir.²¹

TDT Üye Devletlerinin Ekonomik Potansiyeli

TDT üyeleri Azerbaycan (86.600 km²), Kazakistan (2.725.000 km²), Kırgızistan (199.900 km²), Türkmenistan (491.210 km²), Özbekistan (448.900 km²) ve Türkiye (783.562 km²), Macaristan (93.026 km²) ve KKTC (3.355 km²) toplam 4,83 milyon km² yüzölçümü, 175 milyon civarında nüfus, toplamda 1.818 milyar dolar dolarlık GSYİH ve yaklaşık 1.410 milyar dolarlık dış ticaret hacmi ile küresel açıdan son derece kritik ve önemli bir coğrafyada bulunmaktadır.²²

Bağımsızlıklarını ilan etmeleri ve piyasa ekonomisine geçiş sürecini sancılı geçiren ve ilk on yılda sorunlarla ve ekonomik sıkıntılarla mücadele eden TDT üyesi devletler, 2000'li yılların başından itibaren toparlanmaya başlamışlardır. Kuzey ve Güney Asya ile Avrupa ve Doğu Asya'yı birbirine bağlayan coğrafyanın merkezinde stratejik bir konumda bulunan söz konusu ülkeler, zengin doğal kaynak ve madenlere sahip olmanın avantajını yaşamışlardır. Zira Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın ekonomik büyümesinde petrol, doğalgaz ve diğer madenlerin fiyatlarında görülen artışın, Kırgızistan'da ise maden ve hammadde üretiminin katkısı büyüktür. Bu ekonomilerin dünya ekonomisine entegre olmasında doğal kaynak ve madenlerin

20 Mehmet Seyfettin Erol, "Stratejik Pusulasını Kaybetmiş Dünyada Yükselen Orta Asya-Kafkasya Jeopolitiği ve Yeni İşbirliği Alanları" <https://www.ankasam.org/stratejik-1pusulasini-kaybetmis-dunyada-yukselen-orta-asya-kafkasya-jeopolitigi-ve-yeni-isbirligi-alanlari/> [Erişim tarihi: 15.10.2024]

21 Mehmet Şahin, "Türk Devletlerinin Uluslararası Ekonomik Örgütlerle İlişkileri", *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 459.

22 World Bank, "World Development Indicator", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [Erişim tarihi: 03.10.2024].

büyük etkisi olsa da diğer bir faktör olarak küresel olarak dünyanın en dinamik ekonomilerine komşu olmasını işaret etmek gerekir.²³

TDT coğrafyası jeopolitik önemi kadar ekonomik potansiyeli açısından da öne çıkmaktadır. Üyelerin sahip olduğu maden rezervleri, zengin enerji kaynakları, beşerî sermaye potansiyelleri, bölgeyi cazip kılmaktadır. Bölge hem yeni pazar arayışları hem de ticaret güzergahları üzerinde olması nedeniyle ABD, Çin ve RF gibi başat güçler ile diğer bölgesel güçlerin rekabet alanı haline gelmiştir. Bu durumun sonucu olarak küresel ekonominin kontrolü için bölgenin önemi artmıştır.

Bunun yanı sıra diğer değerli madenler içinde bölge tam bir cennet durumundadır. Petrol, doğalgaz, uranyum, altın vb. kaynaklar öne çıkmaktadır. Kazakistan, Özbekistan, Azerbaycan ve Kırgızistan zengin maden yatakları ve enerji kaynaklarına sahiplerdir. Kazakistan, petrol rezervi ve mineral yatakları ile öne çıkarken, ekonomik ve ticari potansiyeli de göz doldurmaktadır. GSYİH, dış ticaret hacmi ve KBMG rakamları dikkate değer seviyedir.²⁴ Azerbaycan petrol ve doğalgaz rezervleri ile öne çıkarken, tarım başta olmak üzere ekonomik ve ticari seviyesi önemli görülmektedir.²⁵ Özbekistan, doğalgaz rezervi, madenler ve tarım ile dikkat çekmektedir. Kırgızistan, tarım, hayvancılık altın madenleri ile öne çıkmakla birlikte, altın madenlerinden istediği seviyede ekonomisine katkı sağlayamadığı düşünülmektedir. Türkiye ise ekonomik büyüklük, dış ticaret hacmi, uluslararası ortaklıkları, savunma sanayiinde yaşadığı gelişmeler ve sahip olduğu jeopolitiği ile teşkilatta ön alma kapasitesine sahiptir. Ayrıca üyelerin birbirini tamamlayıcı ekonomiye sahip olmaları ve aralarında rekabetin olmaması, küresel ekonomik potansiyelini güçlü kılmaktadır.

TDT üyesi ülkeler madenler konusunda da zengin rezervlere sahiptir. Bu kapsamda Azerbaycan'da önemli miktarda petrol ve doğalgazın yanında demir, kobalt, titan, kromit, molibden, altın ve gümüş madenleri vardır. Kazakistan enerji kaynakları ve madenler açısından zengin olup, petrol, doğalgaz, kömür, uranyum, volfram, krom, kurşun, çinko, bakır, demir açısından dünyanın önemli bir üreticisidir. Ayrıca molibden, altın, gümüş, kalay, florit, kromit baryum bulunmaktadır. Bunun dışında tarım ve hayvancılıkta da büyük potansiyeli vardır. Özbekistan'ın doğal kaynakları başında petrol, doğalgaz ve kömür gelmekte olup, ayrıca altın, uranyum, çinko, demir, kurşun, gümüş, bakır, volfram ve tungsten kaynakları vardır. Tarım da ekonomisinde önemli rol oynamaktadır. Kırgızistan zengin doğal kaynaklara sahip olmamasına rağmen tarım ve altın madenleri bulunmaktadır. Bunun yanında kömür, mermer, cıva, bakır, uranyum, molibden, gümüş, antimuan, tungsten, çinko, kalay ve kurşun kaynakları vardır. Türkiye'de demir, krom, alüminyum, bakır, kurşun, çinko, nikel, antimuan, altın, jeotermal, mermer, linyit kömürü, taş kömürü, kaya tuzu, bor, ponza ve bakır açısından zengindir. Türkmenistan ekonomisinin temeli enerji sektörü olup, büyük doğalgaz ve petrol rezervleri vardır. Bunun dışında krom, kükürt,

23 Mehmetalı Kasım, "Orta Asya Ülkelerinde Kalkınma Politikaları ve Ekonomik Gelişme", *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 38.

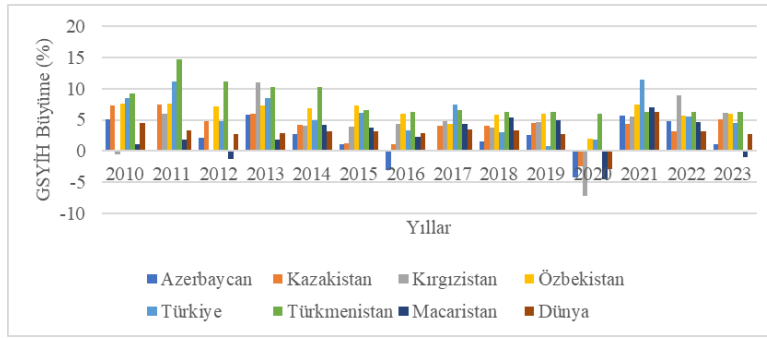
24 DEİK, "Kazakistan Bilgi Notu" <https://www.deik.org.tr/uploads/kazakistan-bilgi-notu-nisan-23.pdf> [Erişim tarihi: 01.10.2024]

25 DEİK, "Azerbaycan Bilgi Notu" https://www.deik.org.tr/uploads/azerbaycan-bilgi-notu_ekim22.pdf [Erişim tarihi: 01.10.2024]

sülfür, kurşun, galyum, sodyum sülfat, bentonit, brom, iyot vardır. Macaristan'da boksit, kömür, linyit, uranyum, manganez, jeo termal, manganez, uranyum madenleri rezervleri bulunmaktadır.²⁶

Zengin doğal kaynaklardan bahsedilmekle birlikte küresel enerji tedariği açısından önemli görülen petrol ve doğalgaz rezerv durumuna yakından bakmakta yarar vardır. Zira TDT üyesi ülkelerin ciddi petrol ve doğalgaz rezervlerine sahip oldukları görülmektedir. Bu çerçevede 2023 itibariyle küresel doğalgaz rezervi 210 trilyon m³ olup bu miktarın yaklaşık %9,64'üne tekabül eden 20,25 trilyon m³ TDT üyelerinde bulunmaktadır. Doğalgaz rezervinde aslan payı 13,95 trilyon m³ ile Türkmenistan'da bulunmaktadır. Azerbaycan 1,91 trilyon m³ , Kazakistan 1,83 trilyon m³ , Özbekistan ise 1,84 trilyon m³ civarındadır. Küresel petrol rezervi 1.564 milyar varil olup, bu miktarın yaklaşık %2,47'sine tekabül eden 38,7 milyar varili TDT üyelerinde bulunmaktadır. Kazakistan 30 milyar varil petrol rezervi ile TDT üyelerine ait rezervin %80'ine sahiptir. Azerbaycan 7 milyar varil, Türkmenistan, Türkiye ve Özbekistan ise yaklaşık 500'er binlik rezerve sahiplerdir²⁷.

TDT üyelerinin ekonomik durumlarından kısaca bahsettikten sonra temel bazı makro ekonomik büyüklükler üzerinden yapının ekonomi politikasına bakmakta fayda vardır.

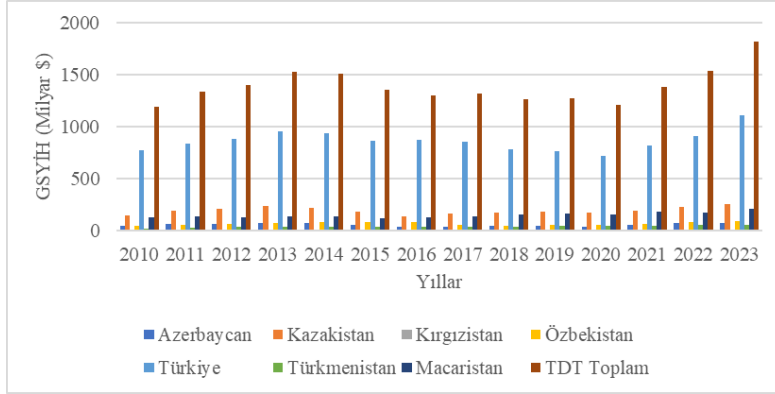
Şekil-1. TDT Üyesi ülkelerin büyüme oranları

Kaynak: World Bank, "World Development Indicator", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Şekil-1'de 2010-2023 dönemi TDT üyelerinin GSYİH büyüme oranları verilmiştir. Pandemiden kaynaklı sorunlar ile Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan'ın küresel hammadde ve enerji fiyatları şoklarının neden olduğu düşüşler dışında genel olarak TDT üyeleri pozitif büyüme oranına sahiplerdir. Dönem için TDT üyelerinin ortalama büyüme oranı %4,03 olup, bu oran dünya ortalaması %2,71'den büyüktür.

26 Çağrı Saçaralp, "Türk Dünyası'nın kısıtlayan yeraltı kaynakları" <https://www.gzt.com/jurnal/turk-dunyasinin-kiskandiran-yeralti-kaynaklari-2797842> [Erişim tarihi: 25.10.2024]; Aziza Syzdykova, "Orta Asya Ülkelerinin Ekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi", *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 69-100.

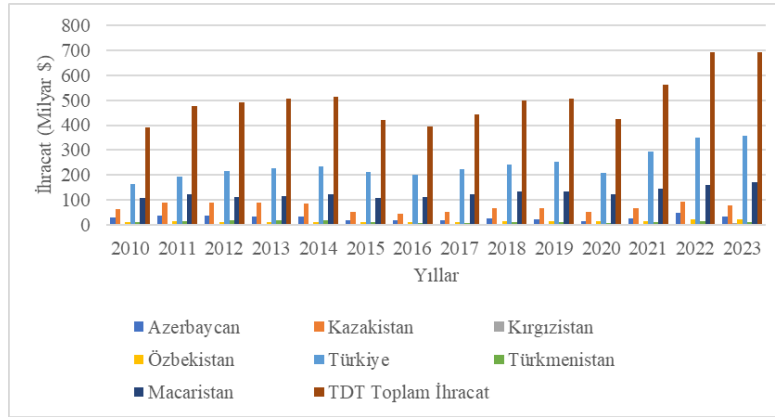
27 Enerji Atlası, "Dünya Doğalgaz Rezervi" <https://www.enerjiatlasi.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> [Erişim tarihi: 26.10.2024].

Şekil-2. TDT Üyesi ülkelerin GSYİH miktarları

Kaynak: World Bank, “World Development Indicator”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

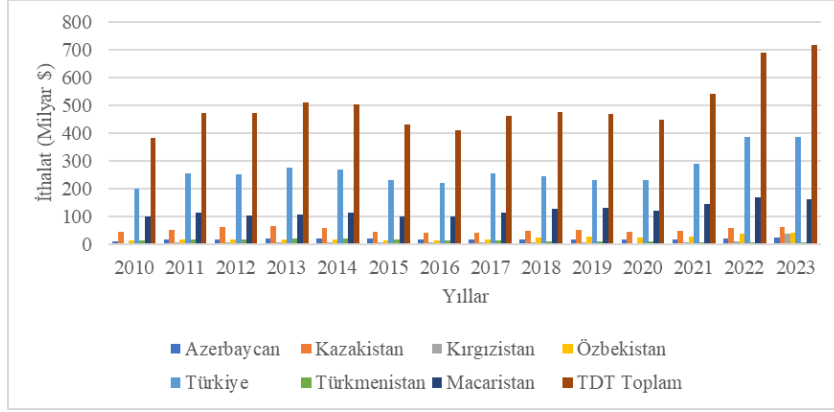
Şekil-2’de 2010-2023 dönemi TDT üyesi ülkelerin GSYİH miktarları verilmiştir. 2010’da üyelerinin toplam GSYİH’si 1.187 milyar dolar iken, 2023’de %53 artışla 1.819 milyar dolara ulaşmış ve küresel olarak 13. Büyük ekonomi olmuştur. Ulaşılan oran küresel GSYİH’nin %1,72’sine tekabül etmektedir.

Şekil-3. TDT Üyesi ülkelerin ihracat miktarları

Kaynak: World Bank, “World Development Indicator”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Şekil-3’de 2010-2023 dönemi TDT üyesi ülkelerin ihracat rakamları verilmiştir. 2010’da üyelerinin toplam ihracatı 391 milyar dolar iken, 2023’de %76 artışla 692 milyar dolara ulaşmıştır. Ulaşılan oran küresel ihracatı %2,24’üne tekabül etmektedir.

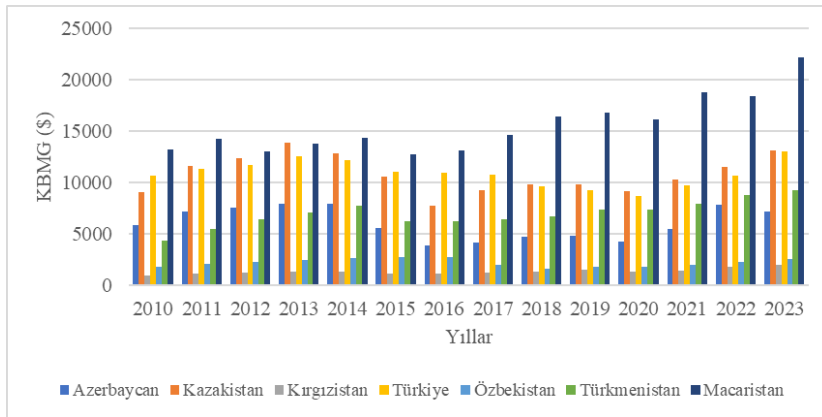

Şekil-4. TDT Üyesi ülkelerini ithalat miktarları

Kaynak: World Bank, “World Development Indicator”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Şekil-4’de 2010-2023 dönemi TDT üyesi ülkelerin ithalat rakamları verilmiştir. 2010’da üyelerinin toplam ithalatı 382 milyar dolar iken, 2023’te %88 artışla 718 milyar dolara ulaşmıştır. Ulaşılan oran küresel ihracatı %2,37’sine tekabül etmektedir.

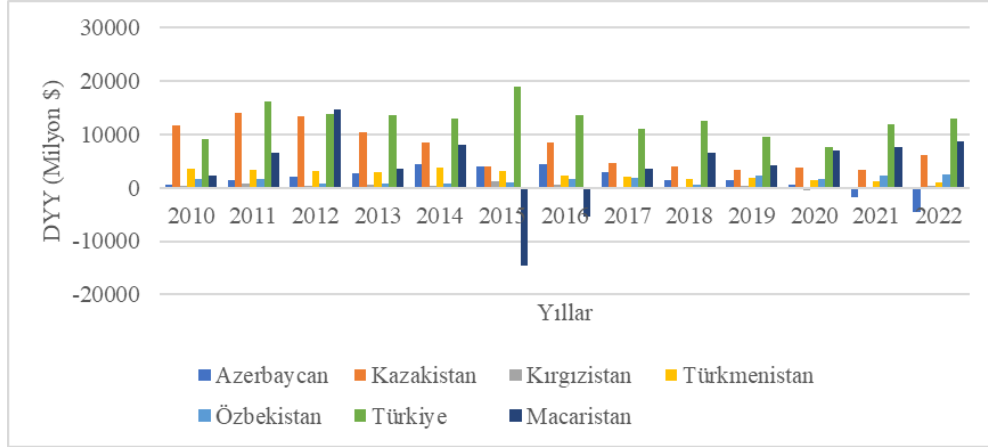
TDT üyelerinin 2010-2022 döneminde dış ticaret verileri incelendiğinde, üyeler arası ticaretin hızla arttığı ve küresel ticarete de daha fazla entegre oldukları anlaşılmaktadır. 2010’da TDT toplam dış ticaret hacmi 773 milyar dolardan 2022’de 1.410 milyar dolara ulaşmıştır. Küresel ticaretteki payı da %2,05’den %2,30’a çıkmıştır.

Şekil-5. TDT Üyesi ülkelerin KBMG miktarı

Kaynak: World Bank, “World Development Indicator”, <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>

Şekil-5’de 2010-2023 dönemi TDT üyesi ülkelerin KBMG rakamları verilmiştir. 2010’da üyelerinin ortalama KBMG miktarı 6.523 dolar iken, 2023’te %51 artışla 9.868 dolara ulaşmıştır. Ulaşılan oran küresel KBMG ortalamasının %75’i oranındadır.

Şekil-6. Doğrudan yabancı sermaye yatırımı (x Milyon Dolar)

Kaynak: UNCTAD (2023). World Investment Report 2023. <https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023>

Şekil-6’da 2010-2022 dönemi doğrudan yabancı sermaye yatırımı miktarları görülmektedir. Süreç içinde toplamda en fazla DYY Türkiye, Kazakistan ve Macaristan almıştır. TDT üyelerine yıllar itibariyle 17,7 ile 47,8 milyar dolar arasında DYY gelmiştir. 2010-2022 arasında ise TDT üyelerine toplamda 313,42 milyar dolar yatırım gelmiştir. Bu rakamlar ise küresel DYY’ın yaklaşık %2’si civarındadır.

TDT’nin Avrasya İçin Önemi

TDT’nin ekonomik ve potansiyel durumları izah edilmesi ile karşı karşıya olunan durum biraz daha görünür olmuştur. Sahip olduğu enerji ve ulaştırma koridorları hem enerji arz güvenliği hem de gıda ve lojistik güvenliği açısından TDT’nin önemini artırmaktadır. Buna ilave olarak bölge güvenliği de dikkate alınması gereken bir husustur. Zira bölgesel ve küresel açıdan bu kadar önemli bir bölgenin/yapının güvenlik açısından sorunsuz olması, küresel güvenlik açısından gerekli görülmektedir.

TDT'nin Bir Kuşak Bir Yol Girişimi Açısından Önemi

ABD'nin Çin'i doğu sınırlarından çevreleme politikası sonrasında Çin, ekonomik büyümesini ve güvenliğini devam ettirebilmek amacıyla, deniz çıkışlarına alternatif olarak, batıdan kara çıkışları ile tarihi İpek Yolu'nu geliştirerek, küresel boyutta tüm dünyayı etkileyen büyük bir projeye kapı aralamıştır.²⁸

Çin Devlet Başkanı Şi Cinqing'in 2013'te Kazakistan ve Endonezya ziyaretleri sırasında dillendirilmeye başlanan ve kara ve deniz rotaları ile dünya gündemine giren BKBY Girişimi²⁹, kara, demir ve deniz yolları üzerinden ticaretin geliştirilmesi ve Avrupa'ya ulaşılmasını hedeflemiştir.³⁰ Proje kapsamında, Çin'den Avrupa'ya kara ve demiryolu güzergahları ile enerji nakil, ulaştırma ve lojistik hatları; deniz güzergahları ile de Çin'den Güneydoğu Asya, Doğu Afrika ve Akdeniz üzerinden yine Avrupa'ya ulaşan güzergahları kapsamaktadır.³¹ Özetle proje Çin, Türkistan, Batı Asya ve Güney Asya'yı Avrupa'ya bağlamakta ve küresel boyutta ekonomik, ticari, siyasi ve toplumsal gelişmeyi hedeflemektedir.

BKBY girişimi doğrudan 65 ülkeyi, yaklaşık 5 milyar insanı etkileyen ve 40 trilyon dolar civarında GSYİH'ye hitap eden devasa bir projedir.³² Bu kapsamda Çin'in yatırım planları çerçevesinde projeye dahil olan ülkelere ulaştırma, enerji, alt yapı kapsamında finans desteği ve ekonomik imkanlar sağlamaktadır. Ulaştırma temelli olmasına rağmen BKBY, kapsamdaki ülkeler arasında iş birliği, yatırım ve finansal ilişkileri de artırma imkânı sunmaktadır.³³

BKBY projesi kapsamında en önemli güzergahlara ev sahipliği yapması nedeniyle Çin'in TDT üyesi ülkelere yaklaşımı ve beklentileri önemli bir noktaya varmıştır. Ticaretin büyük kısmı deniz yoluyla yapılmasına rağmen, TDT üyesi ülkeler üzerinden geçen Orta Kuşak güzergahının, maliyetin ve sürenin düşürülmesi ve güvenli bir hat olması nedeniyle, önemi her geçen gün artmaktadır.

BKBY projesinin TDT'yi ilgilendiren ana güzergahları olan,³⁴

- Kuzey Koridoru (Çin-Kazakistan-RF-Avrupa),
- Orta Koridor (Çin-Kazakistan-Azerbaycan-Türkiye-Avrupa),
- Güney Koridor (Çin-Kazakistan-Türkmenistan-İran-Türkiye-Avrupa)
- küresel ticaretin artmasında çok fazla katkı sunacağı anlaşılmaktadır.

28 Ramazan Aslan, "Bir Kuşak Bir Tol Girişimi'nin Dünya Ticareti ve Uluslararası Terörizme Etkisi", *Yeni Nesil Terörizm*, ed. M. İmrl, Nobel Yayınevi, Ankara 2020, s. 113.

29 Mehmet Enes Beşer, "Çin'in Dünya'ya Açılma Girişimi: Kuşak ve Yol", *Boğaziçi Asya Araştırmaları Merkezi Raporu*, s.1-16.

30 Seda Gözde Tokath, "Çin'in Kuşak ve Yol Girişiminin Uluslararası Ekonomi Politikliği", *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 41, (2023), s. 286.

31 Ersan Bocuğlu, "Çin'in 'Bir Kuşak-Bir Yol' Projesinin Ekonomik ve Jeopolitik Sonuçları Üzerine Düşünceler", *International Conference ON Eurasian Economies*, İstanbul, s. 265-270.

32 World Bank, "World Development Indicator", <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [Erişim tarihi: 03.10.2024].

33 Süleyman Şensoy, "Bir Kuşak Bir Yol Çin Türkiye ve Dünya", *TASAM Analiz 2016*, https://tasam.org/tr/TR/Icerik/25699/bir_kusak_bir_yol_cin_turkiye_ve_dunya [Erişim tarihi: 30.09.2024].

34 Koray Targay, "21'nci Yüzyılın En Kapsamlı Altyapı Hamlesi: Modern İpek Yolu Girişimi" <https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/12-koray%20targay.pdf> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

BKBY'nin sunduğu alt yapı, ulaşım ve enerji projeleri TDT için fırsatlar sunmakla birlikte, riskleri de barındırmaktadır.³⁵ Ancak TDT üyesi ülkelerin proje kapsamında Çin nezdindeki ekonomik ve siyasi önemini ve Çin'e olan bağımlılığını her geçen gün artırdığı, bunun yanında projeye dahil olmanın da TDT üyesi ülkelerin mevcut stratejik önemlerini pekiştirmesi ve daha da önemli bir coğrafyaya dönüştürdüğü görülmektedir.

BKBY projesine dahil olan ülkeler arasında ekonomik iş birliği ve ticaret güçlenirken, refah artışı sağlanacağı ve kültürel ve sosyal bağların da ortaya çıkacağı açıktır.³⁶ Bu kapsamda mevcut güzergahlar çerçevesinde TDT üyesi ülkeler arasında da serbest ticaretin gelişmesi, yeni iş birliği alanlarının oluşması ve mevcut kültürel ve sosyal bağların sağlamlaşmasına katkı sunacaktır.

Ulaştırma Güzergâh/Koridorları

Halen küresel düzeyde yaşanan savaş ve iç karışıklıklar kapsamında enerji ve gıda güvenliği konusu en fazla tartışılan alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Enerji ve gıda güvenliği ile ilişkisi nedeniyle de tedarik zinciri ve güzergahlar konusu son derece önemli hale gelmektedir.³⁷ Bu iki güvenlik konusu ve çözüm alanları çerçevesinde dünyaya çok daha güvenli bir hale gelecek ya da istikrarsızlık içinde yüzecektir. Bu kapsamda enerji ve gıda güvenliği ile tedarik ve ulaştırma konusunda ülkeler yeni iş birliği alanları yaratmaya çabalamakta veya bu alanlarda güvenliği sağlamlaştırmış ülke ya da birlikler ile sağlam ilişkiler tesis etmeye gayret sarfetmektedir.

Bu bağlamda TDT üyesi ülkelerin sahip olduğu coğrafya, potansiyelleri çerçevesinde sahip oldukları enerji ve ulaştırma koridorları sayesinde küresel istikrara katkıları çok büyük olmaktadır. Bir yanda Avrupa diğer yanda Çin için gerekli olan enerji ihtiyacı ve Çin'den Avrupa'ya ulaştırma koridoru noktasında söz konusu coğrafyanın önemi her geçen gün artmaktadır. TDT coğrafyası hem doğu-batı hem kuzey-güney ekseninin merkezinde bulunan, beşerî sermayenin yanında hammadde kaynaklarına sahip bir bölgedir.³⁸

Bu noktada, geçmişte dünya savaşlarına ve sonrasında yaşanan diğer bölgesel savaş ve çatışmalara engel olamayan uluslararası kuruluşlar ve diğer iş birlikleri artık yerini başka iş birliklerine bırakmak durumunda kalmışlardır. Böyle bir ortamda hem enerji ve gıda güvenliği hem de ulaştırma konusunda TDT öne çıkmaktadır.

Orta Koridor

Orta Koridor'un temelleri, TDT üye devletlerin Ulaştırma Bakanları tarafından 2013'de imzalanan Ortak İşbirliği Protokolü ile atılmıştır. Orta koridor Çin'den çıkarak, kara, demir ve

35 Michael Clarke, "Beijing's March West: Opportunities and Challenges for China's Eurasian Pivot", *Foreign Policy Research Institute*, 60(2), s. 298.

36 Reyılagulı Tuerdi, "Yeni İpek Yolu Projesi ve Türkiye –Çin İşbirliğine Etkileri", İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, *Working Paper Series*, WPS NO/ 137/ 2018-01, s. 4.

37 Erol, agm.

38 Agm.

deniz yolları ile Türkistan, Hazar Denizi, Kafkasya ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşan çok boyutlu ve yaklaşık 7.000 km uzunluğunda bir güzergâh³⁹ olup, Kuzey ve Güney olmak üzere Türkistan'da ikiye ayrılmaktadır. Kuzey güzergahı Kazakistan üzerinde, Güney güzergahı ise Kırgızistan, Özbekistan, Türkmenistan üzerinden Hazar Denizi, Azerbaycan yolunu izlemekte, akabinde her iki güzergahta Türkiye üzerinden Avrupa'ya bağlanmaktadır.⁴⁰ Orta Koridorun güçlenmesi, öte yandan bu koridorun BKBY projesinin de ana güzergahlarından olması onun stratejik önemini daha da artırmaktadır.

Halford J. Mackinder'in "Kara Hakimiyet Teorisi"nde Kalpgah olarak adlandırılan ve nüfuz oluşturma ve hakimiyet kurma amacıyla yani küresel hegemonya için kontrol altında tutulması gerektiğini belirttiği⁴¹ bölge tam da Orta Koridorun geçtiği bölgedir. Bu nedenle Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan yani Orta Koridorun geçtiği ülkeler, geçmişte olduğu gibi halen kritik önemde yer almaktadır.

Avrupa ile Çin arasındaki 2023'de 740 milyar dolarlık ticaret hacmi Orta Koridorun önemini ortaya koymaktadır.⁴² Gerçi söz konusu ticaretin büyük kısmı deniz yoluyla ulaştırılmış olsa da deniz güzergahlarındaki istikrarsızlık ve güvenlik sorunları ile Orta Koridora göre daha uzun sürmesi önümüzdeki süreçte kara güzergahını öne çıkaracaktır. Ayrıca RF ve İran'a uygulanan yaptırımlar nedeniyle de kara güzergahları arasında Orta Koridor öne çıkacaktır.

Dünya genelinde devam eden savaş ve kriz bölgelerine bakıldığında ulaştırma maliyet ve sürelerinin arttığını görmekteyiz. Rusya-Ukrayna Savaşı, Tayvan krizi ve Ortadoğu'da yaşanan kriz ve savaşlar, kara ve deniz güzergahlarındaki riskleri ortaya koymaktadır. Bu çerçevede Çin'den Avrupa'ya yapılan ticarete diğer güzergahlara göre daha istikrarlı görülen Orta Koridorun önemi ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda hem TDT üyeleri hem de Çin, Orta Koridorun güvenliğine daha fazla ihtimam göstermektedirler.⁴³

Azerbaycan/Şuşa'da Temmuz 2024'de yapılan TDT Zirvesinde imzalanan Karabağ Deklarasyonu'nda da Orta Koridora vurgu yapılarak, Macaristan'dan Kazakistan-Kırgızistan üzerinden Çin sınırına kadar uzanan Orta Koridorun, Avrupa ile Asya arasında ekonomik, siyasi ve kültürel köprü olacağı belirtilmiştir.⁴⁴

39 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası", https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-coktarafli-ulasirma-politikasi.tr.mfa [Erişim tarihi: 15.10.2024].

40 Emrah Kaya, "Orta Koridor'un Dünya Politikasında ve Avrasya'da Artan Önemi", *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 15(1), s. 10.

41 Erol, agm., s. 328.

42 Eurostat, China-EU – international trade in goods statistics. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics [Erişim tarihi: 25.10.2024].

43 Ömer Cengiz, "Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye'den Geçen Orta Lojistik Koridora Etkileri", *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), s. 493-501.

44 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler".

Zengezur Koridoru

Azerbaycan'ın 2. Karabağ zaferi sonrasında açılması planlanan Azerbaycan-Nahçıvan ulaşım koridoru (Zengezur Koridoru), Türk dünyasını kesintisiz karayolu ile bağlanmasının yanında, Çin'den Avrupa'ya giden koridorun kısalması açısından da önemli görülmektedir. Bu açıdan bakıldığında RF ve Çin, koridoru desteklerken, bazı bölge ülkeleri, Türk dünyasının güçlenmesine olumsuz bakması nedeniyle, koridora olumsuz yaklaştığı görülmektedir.⁴⁵

Zengezur Koridoruna giden yolda, TDT'nin da bir bütün olarak Azerbaycan'a destek vermesi bir yanda TDT'nin entegrasyonu ve iş birliği seviyesini artırırken, diğer tarafta ise küresel zeminde TDT'nin bir güç olarak ortaya çıkmasına vesile olmuştur. Ayrıca Karabağ zaferinin ve TDT'nin yakın iş birliği ve güven ortamı sonrasında;

- Uzun süredir çözülemeyen Hazar'ın kaynakları konusu, Azerbaycan ve Türkmenistan arasında Hazar petrol yatağı sorunu,⁴⁶
 - Özbekistan ve Kırgızistan arasındaki sınır sorunu,⁴⁷
- barışçıl bir şekilde çözüme kavuşmuştur.

Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demiryolu

RF-Ukrayna Savaşı nedeniyle Kuzey Koridoru'nun tıkanması ve RF'ye uygulanan yaptırımlar, farklı güzergahlara yönelik arayışları hızlandırmıştır. Bu çerçevede 1990'lardan beri gündemde olan ancak ilerleme kaydedilemeyen Çin-Kırgızistan-Özbekistan demiryolu hattı tekrar gündeme alınmış⁴⁸ ve 2023 itibarıyla projelendirilmiştir. Bu hattın faaliyete geçmesi, Pasifik'ten Avrupa'ya ulaşım konusunda kolaylık sağlayacak ve TDT'ni uluslararası piyasalara erişimi yolunda yeni bir güzergâh olarak ortaya çıkaracaktır. Yeni demiryolu hattı ile Pasifik, Çin, TDT (Kırgızistan-Özbekistan-Türkmenistan-İran-Türkiye) üzerinden Avrupa'ya ulaşılabilecektir. Projenin hayata geçmesiyle Çin, BKBY girişimi kapsamında Avrupa'ya yeni bir güzergâh daha açmış olacak, Asya ile Avrupa arasındaki ticarete büyük katkı sağlayacak ve bölgenin sanayi, kültürel ve teknolojik gelişimine de katkı verecektir⁴⁹. Söz konusu demiryolu Orta Koridoru da güçlendirecektir.

45 Bahar Özsoy, "Azerbaycan'ın Ulaşım Hatları Politikası ve Zengezur Koridoru", *Asya Studies*, 8(29), s. 151.

46 TRT AVAZ, "Azerbaycan ve Türkmenistan, Hazar Denizi'ndeki petrol yatağı sorununu Dostlukla çözdü" <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryadadan/azerbaycan-ve-turkmenistan-hazar-denizindeki-petrol-yatagi-sorununu-dostlukla/600a998101a30aafc480a3e4> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

47 Burak Çalışkan, "Özbekistan Ve Kırgızistan Arasındaki Sınır Anlaşmasının Getirdikleri" <https://www.insamer.com/tr/ozbekistan-ve-kirgizistan-arasindaki-sinir-anlasmasinin-getirdikleri.html> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

48 Aimoor Daniyarova, "Bölgesel İşbirliğinin Sembolü: Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demiryolu", <https://www.ankasam.org/anka-analizler/bolgesel-isbirliginin-sembolu-cin-kirgizistan-ozbekistan-demiryolu/> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

49 TRT AVAZ, "Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demir Yolu Bölge Ülkelerini En Kısa Güzergahtan Dünya Piyasasına Ulaştıracak", <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avryadadan/cin-kirgizistan-ozbekistan-demir-yolu-bolge-ulkelerini-en-kisa-guzergahtan-dunya/63b2c2a901a30a2f307ccf0d> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

TDT Üyelerinin Askeri Potansiyelleri ve Güvenlik Durumu

Sahip olduğu jeostratejik önem ve doğal kaynakları nedeniyle, küresel güçler açısından kontrol altında tutulması gereken bir bölge olarak görülen TDT coğrafyası üzerinde rekabet devam etmekte olduğundan, TDT üyesi ülkelerin güvenlik riskleri Soğuk Savaş sonrasında bu yana devam etmektedir. Söz konusu güvenlik risklerine ilave olarak üyeler arasındaki sınır ihtilafları, sınır aşan sular meselesi, etnik konular ve terör örgütlerinin varlığı hem ülke bazında hem de bölgesel güvenliği olumsuz etkilemektedir. Bu durum nedeniyle diğer alanlarda olduğu üzere güvenlik alanında da TDT üyesi ülkelerinin birbirlerine ihtiyacını ve bu birlikteliğin bölgesel ve küresel barış ve huzura katkısını ortaya koymaktadır.

TDT üyesi ülkeler geniş bir coğrafyaya yayılmış olsalar da terör, sınır güvenliği ve bölgesel istikrarsızlık vb. benzer güvenlik tehdit ve riskleri ile karşı karşıya olmaları nedeniyle, askeri ve savunma alanlarında iş birliği zorunluk halini almıştır. Bu noktadan hareketle TDT 8. Zirvesi'nde askeri ve güvenlik konularında iş birliği mekanizmaları oluşturulmuştur.⁵⁰ Söz konusu iş birliği ve savunma kapasitelerini birleştirilmesi ve ortak bir güvenlik politikası izlenmesi küresel güç dengelerini etkileyebilir.

TDT üyesi ülkelerin askeri ve savunma potansiyelini görmek açısından üyelerin potansiyellerine tek tek bakmakta yarar vardır. Bu kapsamda Türkiye dışındaki üyelerin bölgesel ve küresel bakımdan tek başlarına yeterli olduğunu söylemek zordur. Türkiye hem personel sayısı hem de askeri harcamalar konusunda TDT arasında ilk sırada yer almaktadır. Bu kapsamda 2024 itibarıyla Türkiye'nin 355 bin, Azerbaycan'ın 126 bin, Kazakistan'ın 110 bin, Özbekistan'ın 48 bin, Türkmenistan'ın 36,5 bin, Macaristan'ın 41,6 bin ve Kırgızistan'ın 23 bin askeri olmak üzere toplam 740 bin aktif, toplamda 1,2 milyon yedek askeri personel bulunmaktadır. Askeri harcamalar bakımından da durum benzerlik göstermekte ve 2024 itibarıyla Türkiye'nin 40 milyar dolar, Azerbaycan'ın 3,77 milyar dolar, Kazakistan'ın 7,5 milyar dolar, Kırgızistan'ın 165 milyon dolar, Özbekistan'ın 796 milyon dolar, Macaristan'ın 4,29 milyar dolar ve Türkmenistan'ın 859 milyon dolar olmak üzere toplamda 57,38 milyar dolarlık askeri/savunma harcaması bulunmaktadır.⁵¹

Askeri ve savunma potansiyellerinin yanında TDT üyesi ülkeler arasında sorunlara göz attığımızda ise sınır sorunları, etnik meseleler, sınır aşan suların paylaşımı, dini istismar faaliyetleri ve radikal fikirler ile uyuşturucu ve insan kaçakçılığı konularında güvenlik sorunları olduğu görülmektedir.

TDT üyesi ülkelerde tarımın önemli bir sektör olması ve Kazakistan dışında tarımsal otarşiye sahip ülke bulunmaması nedeniyle, tarımsal amaçlı sulama çok stratejik bir konuma sahiptir. Bu

50 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler"

51 Global Fire Power, "2024 World Military Strength Rankings" <https://www.globalfirepower.com/> [Erişim tarihi: 21.10.2024].

durum suyun paylaşımı konusunda ihtilaflara neden olurken, TDT içinde de güvenlik sorunu halinde durmaktadır.⁵²

TDT açısından diğer önemli bir güvenlik sorunu dini istismar ve radikal faaliyetler ile örgütler ve terörizm konusudur. Bu konuda Afganistan başlı başına bir istikrarsızlık kaynağı olarak TDT'nin yanı başında durmaktadır. Söz konusu gruplar için barınak, eğitim, insan kaynağı temini ve lojistik ikmal merkezine dönüşen Afganistan, sadece TDT üyesi ülkeler için değil bölge hatta tüm dünya için tehdit oluşturmaktadır.⁵³

Dünyanın en büyük uyuşturucu üretim merkezi sayılan Afganistan'a komşu olunması TDT üyesi ülkeler açısından diğer bir güvenlik sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. İstikrarsız bir ülke olan Afganistan'da üretilen uyuşturucunun Avrupa'ya ulaşmasında TDT üyesi ülkeler neredeyse köprü görevi görmektedir. Bunun yanında uyuşturucu kullanımını da artmaktadır.⁵⁴ Afganistan insan kaçakçılığı konusunda kaynak ülke konumunu korumaktadır.

TDİ'nin kurucu belgesi Nahçıvan Anlaşması ile 8. Zirve Bildirisi'nde, terörizm başta olmak üzere bölücü faaliyetler ile aşırıcilık faaliyetleri konusunda istişare ve iş birliği hususu vurgulanmıştır.⁵⁵ Böylece TDT terör ve diğer istikrarsızlık konularında uluslararası seviyede iş birliği sağlanması konusunda önemli bir mekanizma haline gelmektedir.

TDT'nin sahip olduğu konum itibariyle, dünya genelindeki Afganistan ve Suriye gibi bazı istikrarsızlık kaynağı ülkelere komşu, bazı istikrarsızlık kaynağı bölgelerin de etki alanında kalmaktadır. Bu nedenle TDT üyesi ülkeler, söz konusu ülke/bölgelere karşı tampon görevi görmekle, istikrarsızlığın küresel yayılmasına engel teşkil etmektedir. TDT üyesi ülkeler kendi güvenliklerini sağlama konusunda yaptıkları çabaların, aynı zamanda bölgenin ve dünyanın güvenliğine katkı sağladığını göz ardı etmemek gerekir. İlave olarak TDT üyelerinden bazılarının iç sorunları ile aralarındaki anlaşmazlık konularının çözülmesi, bölgede siyasi istikrarı güçlendirecek, birliğin güvenlik ve savunma alanlarına ve bölgesel güvenliğe önemli katkılar sağlayacaktır.⁵⁶

52 Dalbayeva, Alina, "End the Weaponisation of Water in Central Asia. International Crisis Group", <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/kazakhstan/end-weaponisation-water-central-asia>, [Erişim tarihi: 02.11.2024].

53 Buğra Sarı, "Anarşik Uluslararası Sistem İçinde Türk Dünyası Güvenlik Topluluğu", *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi*, İnceleme Araştırma Dizisi Yayın No: 02. <https://www.ayu.edu.tr/mypanel/app/upload/yayin/dosya/e56954b4f6347e897f954495eab16a88.pdf>

54 United Nations, World Drug Report 2023. <https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2023.html> [Erişim tarihi: 02.11.2024]

55 Türk Devletleri Teşkilatı, "Zirveler"

56 Muhammet Mağat ve Bekir Parlak, "Küresel ve Bölgesel Terörizme Karşı Türk Devletleri Teşkilatı: Analiz ve Operasyon Düzeyi" *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, VI/3, (2023), s. 581-592.

Sonuç

Uluslararası sistemin yeniden bir yapılanma sürecine girdiği ve küresel/bölgesel güçlerin rekabetinin daha görünür olduğu son günlerde, bölgesel iş birlikleri ve entegrasyonlar önemli hale gelmiştir. Bu çerçevede Türk Dünyasının entegrasyon fikri altyapısı çok eski tarihlere dayanmakla birlikte, artık günümüzde ete kemiğe bürünmüş ve tarihi bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. TDT'nin kuruluşu yeni olmakla birlikte, kısa süre içinde katettiği mesafe, potansiyeli ve ulaşabileceği nokta açısından umutları arttırmaktadır. TDT'de iş birliği alanlarının yayılması, ekonomik ve ticari bağların güçlenmesi, siyasi konularda da ortak politikalar oluşturulması durumunda, sadece Avrasya'da değil, küresel seviyede ağırlığı ve önemi hızla artacaktır. Bu durum yeni üye ve gözlemci üye müracaatlarına yansımış durumdadır.

TDT üyeleri, mevcut pozisyonları ve potansiyelleri çerçevesinde, jeopolitik, jeoekonomik, jeokültürel, enerji ve güvenlik alanlarında öne çıkmakta ve Avrasya jeopolitiğinde etkili olacak bir güç olarak tezahür etmektedir. TDT coğrafyasının kapsadığı enerji, nakil hatları ve ulaştırma koridor/güzergahları ile Doğu-Batı ekseninde gelişmekte olan ticaret, önemli fırsatlar sunmaktadır. TDT üyesi ülkelerin ekonomik büyüklüğü, dış ticaret verilerinin her geçen yıl artması ve üyelerin petrol, doğalgaz ve diğer kıymetli maden rezervlerinin boyutu önemlerini arttırmaktadır.

Petrol, doğalgaz ve diğer madenlerin bu kadar yoğun olduğu bölge küresel güçler açısından da önemli görülmektedir. Soğuk Savaş öncesi bölgede çok fazla rahat hareket edemeyen ABD ve Batı, artık bölgeye nüfuz edebilme konusunda daha rahat hareket edebilmekte ve zengin enerji kaynakları ve coğrafi avantajı kontrol etmeye çabalamaktadır. Buna ilave olarak Afganistan gibi kontrol edilmesi zor bir alandan kaynaklanabilecek terör ve istikrarsızlığın yayılmasını önlemek de bir diğer amaç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu noktada RF, eski bağlıları ile ilişkiyi ve kontrolü kaybetmek istememekte, bölgede tekrar eski gücü ve kontrolüne ulaşmaya gayret etmekte, hatta diğer küresel güçlerin bölgede nüfuzunu artırmasını ulusal güvenlik meselesi görmektedir. Ayrıca RF enerji arzı konusunda da Batıya enerji naklinin RF topraklarından yapılmasını istemekte, böylece TDT üyesi ülkelerin rekabetini ortadan kaldırmayı amaçlamaktadır. RF de Afganistan'dan kaynaklı istikrarsızlık ve terörün bölge için tehlikeli olduğunu görmekte ve bu kapsamda TDT üyelerini tampon olarak kullanmaktadır. Çin ise hem enerji tedariki ve ulaştırma koridorlarının kontrol ve güvenliği açısından bölgede söz sahibi olmaya gayret etmekte hem de istikrarsızlık ve terör olaylarının kendi ülkesine yayılması endişesi taşımakta ve özellikle BKBY girişiminin Batı Çin'den çıkış noktalarındaki Türk nüfusu Çin için endişe kaynağı ve güvenlik zafiyeti olarak algılanmaktadır.

Bu açılarından TDT ülkeleri Çin açısından vazgeçilmez görülmektedirler.

TDT'nin ekonomi, siyasi ve kültürel iş birlikleri yanında en büyük gücü, üyeler arasındaki kültürel bağın iş birliklerini daha da motive ediyor olmasıdır. TDT'nin üye ve gözlemci sayısının artma potansiyeli ve uluslararası kuruluşlarla iş birliği/koordinasyon imkanları fırsatlara

başka boyutlar katmaktadır. TDT arasında entegrasyon artıka ekonomik ve siyasi iş birliği güçleneceğinden RF ve Çin başta olmak üzere küresel güçlerin hareket imkanları sınırlanabilir.

Buna ilave olarak, her geçen gün artan küresel kriz ve savaşlar açısından bakıldığında ise, başta Rusya-Ukrayna savaşı, artan Çin-ABD gerginliği olmak üzere, artan kriz, gerilim gölgesinde, enerji, gıda krizleri, küresel düzeyde enflasyonist baskı ve bozulan ekonomiler göz önüne alındığında, 2. Dünya Savaşı sonrasında kurulan, Soğuk Savaş sonrasında bir düzenleme yaşanan küresel sistemin köklü bir değişime gittiği anlaşılmaktadır. Böyle bir ortamda TDT ve üye ülkelerin potansiyellerinin önemi ortaya çıkmaktadır. TDT'nin Temmuz 2024'de yapılan Şuşa Zirvesi'nde yayınlanan Karabağ Deklarasyonu'nda, yaşanan istikrarsızlık ve çatışmalara karşı ortak tavır alınması ve açıklama yapılması, TDT'nin bölgesel ve küresel konulara ortak yaklaşımını sergilemesi açısından önemli görülmektedir.

Küresel sistemde devam eden savaşlar, ekonomik ve siyasi krizler ve diğer istikrarsızlıklar, küresel sistemde büyük değişiklerinin işaretini verdiği günümüzde, TDT'nin sistemdeki yerini alabilmesi birlik ruhu içinde hareket etmesine bağlı olacaktır. Bu yapı üyeleri ayrı ayrı güçlü kılarken, özelde Avrasya'da genelde ise dünyada barış, huzur ve refahın kaynağı olabilecektir. TDT, küresel enerji ve gıda krizi arifesinde üstleneceği roller ve bölgede üstlendiği güvenlik rolü sayesinde küresel sistemin önemli bir parçası olmaya adaydır. İlave olarak mevcut potansiyeli ve jeopolitik konumu ile birlikte, ekonomik ve siyasi entegrasyonun hedeflenen seviyeye ulaşması durumunda, TDT küresel sistemde vazgeçilmez bir aktör olacak ve yeni oluşan küresel sistemde, küresel hegemon gücün belirlenmesinde kritik rol oynayabilecektir.

KAYNAKÇA

Araştırma ve İnceleme Eserler

- Aleskerov Alesker, *Eski Sosyalist Ülkelerde Siyasi Rejim Değişmeleri*, (Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalı Genel Kamu Hukuku Ankara 2007.
- Aslan, Ramazan, “Bir Kuşak Bir Tol Girişimi'nin Dünya Ticareti ve Uluslararası Terörizme Etkisi”, *Yeni Nesil Terörizm*, ed. M. İmil, Nobel Yayınevi, Ankara 2020, s. 11-134. Beşer, Mehmet Enes, “Çin'in Dünya'ya Açılma Girişimi: Kuşak ve Yol”, *Boğaziçi Asya Araştırmaları Merkezi Raporu*, s. 1-16.
- Bocutođlu, Ersan, “Çin'in 'Bir Kuşak-Bir Yol' Projesinin Ekonomik ve Jeopolitik Sonuçları Üzerine Düşünceler”, *International Conference ON Eurasian Economies*. İstanbul, s. 265-270.
- Brzezinski, Zbigniew, *The Grand Chessboard: American Primacy and Its Geostrategic Imperatives*. Basic Books New York 1997.
- Cengiz, Ömer, “Rusya-Ukrayna Savaşının Türkiye'den Geçen Orta Lojistik Koridora Etkileri”, *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(27), s. 485-505.
- Clarke, Michael, “Beijing's March West: Opportunities and Challenges for China's Eurasian Pivot”, *Foreign Policy Research Institute*, 60(2), s. 296-313.
- Çeçen, Anıl, “ABD. Süper Güç Olarak Kalabilir mi?” *Avrasya Dosyası* [ABD Özel], VI/2, (2000), s. 233-251.

- Çınar, Yusuf ve Uzun, Yılmaz Ulvi, “Köklü Geçmişten Güçlü Geleceğe Türk Devletleri Teşkilatı: Küresel Ekonomik-Siyasal Potansiyeli ve Teşkilatın Geleceğine Dair Öngörüler”, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 12 [Özel Sayı], s. 141-156.
- Erol, Mehmet Seyfettin, “Avrasya'nın Değişen Jeopolitiğinde Türk Dünyası ve Türkiye: Nasıl Bir Gelecek”, *TESAM III. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi*, 2018.
- Kasım, Mehmetali, “Orta Asya Ülkelerinde Kalkınma Politikaları ve Ekonomik Gelişme”, *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm* drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 31-62.
- Kaya, Emrah, “Orta Koridor'un Dünya Politikasında ve Avrasya'da Artan Önemi”, *Düşünce Dünyasında Türkiz*, 15(1), s. 9-35.
- Kaya, Hulusi Ekber, “Kara Hakimiyet Teorisi ve Avrasya'nın Artan Jeopolitik Önemi”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 11 (1), s. 43-62.
- Kutluay Tutar, Filiz ve Tatlı, Meram, “Küresel Güç Mücadelesinde Avrasya ve Enerji Politikaları”, *Social Mentality and Researcher Thinkers Journal*, XV/15, s. 94-108.
- Mağat, Muhammet ve Parlak, Bekir, “Küresel ve Bölgesel Terörizme Karşı Türk Devletleri Teşkilatı: Analiz ve Operasyon Düzeyi”, *Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi*, 6/3, (2023), s. 581-592.
- Özsoy, Bahar, “Azerbaycan'ın ulaşım hatları politikası ve Zengezur koridoru”, *Asya Studies*, 8(29), s. 143-156.
- Sarı, Buğra “Anarşik Uluslararası Sistem İçinde Türk Dünyası Güvenlik Topluluğu”, *Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, İnceleme Araştırma Dizisi Yayın No: 02*.
- Sarıkaya, Yalçın, “30 Yıllın Ardından Türk Devletlerine Yeniden Bakmak”, *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 493-523.
- Syzdykova, Aziza, “Orta Asya Ülkelerinin Ekonomik Performanslarının Değerlendirilmesi”, *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 63-114.
- Şahin, Mehmet, “Türk Devletlerinin Uluslararası Ekonomik Örgütlerle İlişkileri”, *Bağımsızlıklarının 30. Yılında Türk Devletleri. Ekonomik, Politik ve Sosyal Dönüşüm*, drl. Savaş Çevik, Erol Turan, Türk Akademisi Siyasi Sosyal Stratejik Araştırmalar Vakfı (TASAV), Ankara 2021, s. 449-470.
- Tokatlı, Seda Gözde, “Çin'in Kuşak ve Yol Girişiminin Uluslararası Ekonomi Politikası”, *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 41, (2023), s. 283-302.
- Tuerdi, Reyılagulı, “Yeni İpek Yolu Projesi ve Türkiye –Çin İşbirliğine Etkileri”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi, Dış Ticaret Enstitüsü, Working Paper Series, WPS NO/ 137/ (2018-01)*, s. 1-15.

Elektronik Kaynaklar

- Çalışkan, Burak, “Özbekistan ve Kırgızistan Arasındaki Sınır Anlaşmasının Getirdikleri”, <https://www.insamer.com/tr/ozbekistan-ve-kirgizistan-arasindaki-sinir-anlasmasinin-getirdikleri.html> [Erişim tarihi: 5.10.2024].
- Dalbayeva, Alina, “End the Weaponisation of Water in Central Asia. International Crisis Group”, <https://www.crisisgroup.org/europe-central-asia/central-asia/kazakhstan/end-weaponisation-water-central-asia>, [Erişim tarihi: 02.11.2024]
- Daniiarova, Aimoor, “Bölgesel İşbirliğinin Sembolü: Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demiryolu” <https://www.ankasam.org/anka-analizler/bolgesel-isbirliginin-sembolu-cin-kirgizistan-ozbekistan-demiryolu/> [Erişim tarihi: 25.10.2024]

DEİK, “Azerbaycan Bilgi Notu”.

https://www.deik.org.tr/uploads/azerbaycan-bilgi-notu_ekim22.pdf [Erişim tarihi: 01.10.2024]

DEİK, “Kazakistan Bilgi Notu”,

<https://www.deik.org.tr/uploads/kazakistan-bilgi-notu-nisan-23.pdf> [Erişim tarihi: 15.10.2024]

Enerji Atlası, “Dünya Doğalgaz Rezervi”,

<https://www.enerjiatlası.com/rezerv/dunya-dogalgaz-rezervi.html> [Erişim tarihi: 26.10.2024]

Erol, Mehmet Seyfettin “Stratejik Pusulasını Kaybetmiş Dünyada Yükselen Orta Asya-

Kafkasya Jeopolitiği ve Yeni İşbirliği Alanları” <https://www.ankasam.org/stratejik-1pusulasini-kaybetmis-dunyada-yukselen-orta-asya-kafkasya-jeopolitigi-ve-yeni-isbirligi-alanlari/> [Erişim tarihi: 15.10.2024]

Eurostat, “China-EU – international trade in goods statistics.

https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=China-EU_-_international_trade_in_goods_statistics. [Erişim tarihi: 25.10.2024]

Global Fire Power, “2024 World Military Strength Rankings”

<https://www.globalfirepower.com/> [Erişim tarihi: 21.10.2024].

Saçaralp, Çağrı, “Türk Dünyası’nın kışkırtıcı yeraltı kaynakları”,

<https://www.gzt.com/jurnalist/turk-dunyasinin-kiskandiran-yeralti-kaynaklari-2797842> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

Şensoy, Süleyman, “Bir Kuşak Bir Yol Çin Türkiye ve Dünya”, *TASAM Analiz 2016*,

https://tasam.org/trTR/Icerik/25699/bir_kusak_bir_yol_cin_turkiye_ve_dunya [Erişim tarihi: 30.09.2024].

Targay, Koray, “21’nci Yüzyılın En Kapsamlı Altyapı Hamlesi: Modern İpek Yolu Girişimi”

<https://avim.org.tr/public/images/uploads/files/12-koray%20targay.pdf> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’nin Çok Taraflı Ulaştırma Politikası”,

https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-coktarafli-ulastirma-politikasi.tr.mfa [Erişim tarihi: 15.10.2024].

TRT AVAZ, “Çin-Kırgızistan-Özbekistan Demir Yolu Bölge Ülkelerini En Kısa Güzergahtan

Dünya Piyasasına Ulaştıracak”, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/cin-kirgizistan-ozbekistan-demir-yolu-bolge-ulkelerini-en-kisa-guzergahtan-dunya/63b2c2a901a30a2f307ccf0d> [Erişim tarihi: 25.10.2024]

TRT AVAZ, “Azerbaycan ve Türkmenistan, Hazar Denizi’ndeki petrol yatağı sorununu

Dostlukla çözdü”, <https://www.trtavaz.com.tr/haber/tur/avrasyadan/azerbaycan-ve-turkmenistan-hazar-denizindeki-petrol-yatagi-sorununu-dostluk/600a998101a30aafc480a3e4> [Erişim tarihi: 25.10.2024].

Türk Devletleri Teşkilatı, Zirveler.

<https://www.turkicstates.org/tr/turk-konseyi-hakkinda> [Erişim tarihi: 01.1.2024]

United Nations, World Drug Report 2023.

<https://www.unodc.org/unodc/en/data-and-analysis/world-drug-report-2023.html> [Erişim tarihi: 25.11.2024]

UNCTAD, World Investment Report 2023.

<https://unctad.org/publication/world-investment-report-2023> [Erişim tarihi: 25.11.2024]

World Bank, World Development Indicator. Erişim adresi:

<https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators> [Erişim tarihi: 03.10.2024]

THE INCREASING IMPORTANCE OF THE ORGANIZATION OF TURKISH STATES IN EURASIA: AN EVALUATION FROM A POLITICAL ECONOMY PERSPECTIVE

Ramazan ASLAN^{*}

Eurasia has been subject to attempts at control throughout history and is regarded as a pivotal region for global domination. It is currently the centre of the Turkish World, a competitive arena for global powers, and is considered a region that must be won.

During the Cold War, the region was subject to the political and economic influence of the USSR, but the dissolution of the USSR resulted in significant changes to the international system and substantial developments in Eurasian geopolitics. In the post-Cold War era, new states and new power centres have emerged in Central Asia and the Caucasus, accompanied by the emergence of new threats and risks. In this context, the Central Asian Turkish States, which had gained independence, formed the centre of Eurasia.

Studies on cooperation between Turkish states have been ongoing for more than thirty years, with the Council of Turkic Speaking Countries having been established with the Nakhchivan Agreement in 2009, which is widely regarded as a significant turning point in this process. This body, formerly known as the Council of Turkic Speaking Countries and renamed as the Organization of Turkish States (OTS) in 2021, has emerged as a prominent institution in the region, with a focus on fostering social, political, economic, and cultural cooperation among Turkish states, underpinned by shared historical, linguistic, and religious affinities.

The member countries of the OTS, whose collective ambition is to act in accordance with shared values and whose areas of cooperation are expanding steadily, have emerged as the preeminent centre of Eurasian geopolitics. This is evident in their joint actions across numerous domains, ranging from politics to economics, from foreign policy to security. It is hypothesised that OTS member countries will seek to enhance their relations with global powers that aspire to exercise control over the region and the world, particularly in the context of their strategic positioning for transportation and energy transmission lines due to their geographical location and the energy and mineral resources they possess. It is anticipated that OTS, which is committed

* Ph.D. Ankara / Türkiye, rmzaslan@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5182-7735

to promoting the peace and prosperity of its members and the region, will assume a pivotal role in the ongoing power struggle in Eurasia and the global arena. In this context, OTS occupies a pivotal role in global trade, leveraging its economic structure; in the global energy market, drawing on its energy resources; and in Eurasia as a trade and logistics corridor, leveraging its geographical location. Conversely, the potential contribution of this organisation in mitigating the adverse effects of migration and terrorist incidents that are likely to emanate from the region and threaten global stability is acknowledged as a functional organisation within global security. In this context, OTS member countries assume a pivotal role, being situated at the nexus of global and regional powers due to their strategic geographical location and substantial economic potential. In the prevailing environment, characterized by escalating threats to global stability, OTS has a significant opportunity to enhance its geo-political importance. By fostering cooperation opportunities, addressing existing member challenges, and establishing a solid foundation for a common foreign policy and economic union, OTS can mitigate economic and political risks in Eurasia. By doing so, it would also contribute to the reshaping of global power dynamics. The present study aims to underscore the economic and political opportunities available to OTS member countries, emphasizing the significance of synergies that emerge from the collective exploitation of these opportunities. In this context, the Gross Domestic Product (GDP) figures and growth rates, foreign trade structures, national income per capita (PCI), and foreign direct investment amounts (FDI) of the OTS member countries for the period 2010-2023 were examined using descriptive analysis, and their economic opportunities and potential were revealed. In addition, the political, geographical and security dimensions were discussed, and an attempt was made to reveal their regional and global importance.

The conclusion drawn from this analysis is that OTS is emerging as a significant actor in Eurasian geopolitics, particularly in the domains of geopolitics, geoeconomics, geocultural studies, energy, and security. This assertion is supported by the economic size of its members, the steady increase in foreign trade data, and the substantial oil, natural gas, and other precious metal reserves of its members. In light of the prevailing global turbulence, marked by incessant crises, wars and energy and food crises, the potential of OTS and its member countries becomes evident. The structure of OTS is expected to evolve into a system that can serve as a source of stability. It is anticipated that this evolution will foster peace, tranquility and prosperity, while concurrently fortifying the member nations. OTS is regarded as a potential candidate to assume a pivotal role within the global system, a position that is attributed to its anticipated contributions in the period preceding the global energy and food crises, in addition to its security functions within the region. To this end, the initial segment of the study delineates Eurasia, underscoring its significance, and provides a synopsis of the formation, structure, and contemporary state of OTS. The second part of the study examines the economic structures, current situations and potential of OTS member countries. The third chapter mentions energy and transportation corridors in relation to the economy, explains the security situation of the region and emphasizes the regional and global importance of OTS.